

การพัฒนาชุมชนและเมือง: บทสำรวจเบื้องต้น

Community and urban development: a preliminary survey

นิภาพรรณ เจนสันติกุล¹

Nipapan Jensantikul¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและเมือง 2) วิเคราะห์สภาพปัญหา และความสัมพันธ์ของชุมชนและเมือง 3) เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนและเมือง

ผลการศึกษา พบว่า 1) ชุมชนและเมืองมีความแตกต่าง 5 ประการ ได้แก่ ความผูกพัน อาชีพ การพัฒนาและการขยายตัว ประชากร และวิถีชีวิต 2) สภาพปัญหาของชุมชน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและตลาด ส่วนสภาพปัญหาของเมือง คือ เรื่อง การใช้ที่ดิน ในด้านความสัมพันธ์ ชุมชนและเมืองมีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการจัดรูปแบบผังพลาตีย์และอยู่ร่วมกับผู้อื่น 3) แนวทางการพัฒนาชุมชน คือ การสร้างอำนาจในการกระจายทรัพยากรในชุมชนและการสร้างความไว้วางใจของกันและกัน สำหรับแนวทางการพัฒนาเมือง คือ การวางแผนการใช้ที่ดิน/พื้นที่/ที่ทำงาน และการสร้างพื้นที่สีเขียว

คำสำคัญ: ชุมชน, เมือง, การพัฒนา

Abstract

This article has three objectives 1) to explain the concept of community and urban living 2) to analyze the problems and relationships of community and urban living 3) to present a community and urban development approach. The results showed that 1) there is a difference between community and urban living. This report focuses on five aspects, namely, engagement, career, development and growth, population and lifestyle 2) the problems of the community involve the relationship between the community and the marketplace while the problems of urban living involve the use of land. Community relationships in urban life are interdependent. 3) A community development approach includes generating power in the distribution of resources in the community and building trust with each other. In the development of an urban lifestyle, planning must include use the land / area / office and the creation of green space.

Keywords: community, urban, development

¹ อาจารย์ประจำโปรแกรมบริหารรัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

¹ Lecturer, Public Administration Program, Faculty Humanities and Social Science, Nakhon Pathom Rajabhat University

บทนำ

ชุมชนและเมือง มีลักษณะที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้การกำหนดปัญหาจากชุมชนและเมือง มีกรอบการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันตามบริบททางสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น แนวทางการพัฒนาชุมชนและเมืองจึงถูกกำหนดขึ้นจากการวิเคราะห์สภาพปัญหา และการคำนึงถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเขตชุมชนและเมืองให้มีความสอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อบรรเทาปัญหาและบรรลุปเป้าหมายที่สำคัญ คือ ความยั่งยืนของชุมชนและเมือง

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและเมือง 2) วิเคราะห์สภาพปัญหา และความสัมพันธ์ของชุมชนและเมือง 3) เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนและเมือง

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและเมือง

ในทางวิชาการ “ชุมชน” มักใช้ในความหมายของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีค่านิยมทั่วไปร่วมกัน มีความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงอยู่ที่คล้ายกัน ชุมชนในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบทที่มีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม การทำไร่ทำนา การดำเนินชีวิตจึงเป็นแบบเรียบง่าย ในขณะที่เมืองการดำรงอยู่จะเป็นไปเพื่อการดิ้นรนต่อสู้ และมีความแออัดทางพื้นที่ อาชีพในเมืองจึงมีความหลากหลาย จากความหมายของชุมชนและเมืองข้างต้นจะเห็นความแตกต่างของชุมชนและเมือง ในเชิงพื้นที่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมโครงสร้างของอาชีพและรายได้ที่แตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนายังจะต้องมีความแตกต่างกันไป และหากมองในแง่ของการพัฒนาสิ่งที่เห็นกันไม่พบบทบาทของรัฐบาลและการมีผู้นำประเทศที่ดีเพื่อให้เกิดการค้าประกัน

ชีวิตที่ดีของมนุษย์ (Good Life) และเป็นการแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2538: 1-3) เช่นเดียวกันกับการศึกษาแนวคิดชุมชนและเมือง ฌูฟองส์ จิตนิรัตน์ และอดิศร ศักดิ์สูง (2543-2544: 7) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ชุมชนศึกษา: การศึกษาว่าด้วยคำ ความคิด ความหมาย และความ เป็นชุมชน พบว่า ในระยะแรกชุมชนจะอยู่ภายใต้วาทกรรมของรัฐบาลที่ให้ความหมายในบริบทของการพัฒนาให้มีความทันสมัยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชุมชนถูกมองว่าเป็นพื้นที่ล้าหลัง ด้อยพัฒนา รัฐบาลจึงต้องเข้าไปเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง โอบอ้อม ค้ำจุน ช่วยเหลือภาพของชุมชนจึงหมายถึง หมู่บ้านที่มีอาณาบริเวณ/อาณาเขตที่มีพื้นที่แน่นอน ซึ่งเป็นการนิยามภายใต้ระบบการเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจ ในขณะที่นักพัฒนาชุมชนกระแสหลักมองชุมชนแบบหยุดนิ่ง ยึดติดกับพื้นที่และพึงพิงภายนอกอยู่ตลอดเวลา ส่วนอีกกระแสหนึ่งคือ “วาทกรรมทวนกระแส” ได้ตั้งข้อสังเกตความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชนหมายถึง “กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมร่วมกัน มีกิจกรรมที่ร้อยรัดให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียว มีสำนึกร่วม เพราะต้องเผชิญปัญหาร่วมกันในสถานที่ (Space) หนึ่งซึ่งไม่จำกัดเฉพาะอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ แต่เลื่อนไหลไปตามกิจกรรมของชุมชนนั้น” (พรรณงาม เกษธรรมสาร และพิชยา แสงคง 2542 อ้างถึงใน ฌูฟองส์ จิตนิรัตน์ และอดิศร ศักดิ์สูง, 2543-2544: 8) และเมื่อทำการพิจารณาความหมายข้างต้นจะเห็นว่า การนิยามความหมายของชุมชนในช่วงแรกจะมีลักษณะของการติดยึดทางพื้นที่ อาณาเขต ต่อมาได้มีการให้ความหมายเพิ่มเติมในเรื่องของวิถีชีวิต และวัฒนธรรม ความไว้วางใจ ความเป็นมิตรของประชาชนในชุมชน ซึ่งการให้ความหมายดังกล่าว จะมีความแตกต่างจากการให้ความหมายของเมืองที่หมายถึง พื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ตั้งแต่ 3,000 คนต่อตารางกิโลเมตร

ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวทำให้การลงทุนเพื่อสร้างโครงข่ายการให้บริการสาธารณสุขไปทั่วทำได้ง่าย มีประสิทธิภาพ และคุ้มทุน (ดวงจันทร์ อภาวพัชรุตม์ อ้างถึงในบุญนาค ตีวกุล, 2546: 10) สำหรับประเทศเดนมาร์ก ฟินแลนด์ เมือง คือ ถิ่นที่อยู่ของประชากรตั้งแต่ 200 คนขึ้นไป กรีซและเมืองบางแห่งในประเทศสหรัฐอเมริกา 2,000 คน เม็กซิโก 2,500 คน เบลเยียม 5,000 คน สเปน 10,000 คนขึ้นไป เมืองเป็นแหล่งรวมทางกายภาพของอาคาร ถนน เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ มีขนาดและประชากรที่แน่นอน เป็นแหล่งรวมอารยธรรม ศิลปะและเทคนิควิธีการ (บุญนาค ตีวกุล, 2546: 11) ความแตกต่างของการให้ความหมายระหว่างชุมชนและเมือง สะท้อนให้เห็นสิ่งที่แตกต่างกัน ดังนี้

ประการแรก ชุมชน จะสะท้อนภาพของความผูกพัน การอยู่ในพื้นที่มาอย่างยาวนาน ในขณะที่เมืองจะแสดงให้เห็นความหนาแน่นของประชาชน เป็นพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานของประชาชนที่อยู่รวมกันอย่างหนาแน่นเป็นชุมชน

ประการที่สอง อาชีพในชุมชนจะเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ทำไร่ทำนาพึ่งพาดินฟ้าอากาศ ในขณะที่เมืองประกอบอาชีพหลากหลาย เช่น ช่างไม้ ช่างตัดเสื้อ นักธุรกิจ การให้บริการต่างๆ เป็นต้น และมีการเคลื่อนย้ายประชาชนจากชุมชนมาสู่เมืองมากขึ้น

ประการที่สาม การพัฒนาและการขยายตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ สิ่งปลูกสร้าง ความเชื่อมโยงโทรคมนาคมและวัฒนธรรม ปัญหาสังคม ความขัดแย้งและความรุนแรง

ประการที่สี่ จำนวนประชากรทำให้เกิดการขยายขนาดและการกระจายประชากร

ประการที่ห้า วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไป การสร้างความร่ำรวยด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น ทรัพยากรธรรมชาติและมนุษย์ด้วยกันเอง (สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, 2552: 51)

สภาพปัญหาของชุมชน

ด้วยลักษณะที่แตกต่างกันของชุมชนและเมืองมีผลทำให้การนำแนวคิด ทฤษฎี ตัวแบบมาใช้ในการอธิบายแตกต่างกัน ชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะมีลักษณะสำคัญ 3 องค์ประกอบ (นิภาพรรณ เจนสันติกุล, 2553: 111) คือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากร **ทุนมนุษย์** หมายถึง ทรัพยากรมนุษย์ที่มีการลงทุนในการศึกษาและฝึกอบรมที่มุ่งให้เกิดผลสร้างสมไว้ในตัวมนุษย์ ทั้งนี้ในองค์การบางแห่ง การพัฒนาและฝึกอบรมอาจเป็นแบบ การเพิ่มทักษะทั่วไป (general skills) หรือทักษะที่สามารถนำโอน (transferable skills) ไปใช้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกับองค์การอื่นได้ด้วย **ทุนทางสังคม** จะครอบคลุมการมีเครือข่ายทางสังคม (network) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (interaction) การติดต่อสื่อสาร (communication) บรรทัดฐาน (norms) ความไว้วางใจ (trust) และการช่วยเหลือเกื้อกูลที่นำไปสู่ความร่วมมือและการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน (Coleman, 1998: 36 อ้างถึงใน Body-Gendrot, 2000: 243) ซึ่งสอดคล้องไปกับนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวถึงการสร้างความยืดหยุ่นของความเป็นพลวัตของเพื่อนบ้าน เพื่อแก้ไขปัญหาการมีพื้นที่ติดกันแต่ขาดความเหนียวแน่นทางสังคมของชุมชน และนำไปสู่อัตลักษณ์ที่เข้มแข็งและการมีทุนทางสังคม (Jacob, 1961; Gans, 1962; Fainstein and Fainstein, 1994; Stack, 1975 อ้างถึงใน Body-Gendrot, 2000: 244) โดยพิจารณาได้จากงานวิจัยของ ฌ็องพวงส์ คันธรส (2553: 109) เรื่องกระบวนการประชาสังคมกับการทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลฟ้าฮ่ามอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้นำเสนอผลการวิจัยไว้อย่างน่าสนใจว่า การรวมกลุ่มของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมประชาสังคมจำเป็นที่จะต้องร่วมรับผลประโยชน์ระหว่างชุมชนและประชาชนในชุมชนร่วมกันจะสามารถเกิด

กระบวนการที่ยั่งยืนได้ และ**ทุนทางทรัพยากร** หมายถึง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนแต่ละชุมชนจะทราบว่าตนมีศักยภาพในการผลิตอะไร มีการเรียนรู้ที่จะแปรรูป ทุนต่างๆ จะเริ่มมาจากความคิดของประชาชนในหมู่บ้าน อย่างเช่นงานวิจัยเรื่อง เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสนิยม ของพรเพ็ญ ทับเปลี่ยน (2546) ที่ได้นำเสนอแนวคิดของชาวนาออฟ “Peasant Farm Organization” (1925) และ “The Theory of Peasant Co-operative” (1927) ที่เสนอ นัยยะสองประการ 1) การก่อตั้งและการดำรงอยู่ของสหกรณ์ 2) ฟาร์มครอบครัวควรรวมตัวกันเป็นสหกรณ์แนวตั้ง คือ ผู้ผลิตเล็กอิสระรวมตัวกันจัดการการขาย ทำหน้าที่เป็นคนกลางเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนจะอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้มีการอธิบายลักษณะของชุมชนอย่างละเอียด ในที่นี้คือชุมชนชาวนาใส่ ที่ผลิตข้าว มีการทบทวนประสบการณ์อดีตและนำไปสู่การกำหนดเส้นทางอนาคตของชุมชน การต่อสู้เพื่อดำรงอยู่ในวิถีการผลิตการค้า การดำรงอยู่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิตส่วนเกินเท่านั้น หากแต่เป็นการที่ชุมชนรักษาส่วนเกินที่ตนเองเป็นผู้ผลิตไว้ให้ได้มากที่สุด เพื่อนำไปสู่การมีอำนาจต่อรอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการรักษาผลผลิตส่วนเกินเพื่อเป็นผู้ผลิตมากที่สุดลดการพึ่งพาจากภายนอกแต่สร้างความแข็งแกร่งภายในรวมทั้งระบบเศรษฐกิจที่เกิดจากการเรียนรู้และการวางแผนเป็นระบบมีวิสาหกิจชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน จะทำให้รากฐานของชุมชนมั่นคง (safety net) (เสรี พงศ์พิศ, 2548) อย่างไรก็ตามชุมชนทุกชุมชนไม่ได้พบแต่ความเข้มแข็งอย่างเดียวบางชุมชนอาจขาดความเข้มแข็งและยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ปัญหาสำคัญของชุมชน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและตลาด (Pierson, 2001: 176) โครงสร้างของชุมชนที่ไม่มีความผูกพันต่อกัน การมีพื้นที่ติดกัน การเป็นเพื่อนบ้านกันแต่ขาดปฏิสัมพันธ์การทำลายความเป็นเพื่อนบ้านสังคมขาดความเหนียวแน่นทำให้เกิดภาวะตึงเครียดซึ่ง

นำไปสู่ภาวะความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและความไม่เสมอภาคอันเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบพลวัต (Body-Gendrot, 2000: 227-228)

สภาพปัญหาของเมือง

เมื่อก้าวถึงส่วนประกอบของเมือง พบว่า จะมีหลายองค์ประกอบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม การป้องกันภัย เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นที่พักอาศัย ความน่าสนใจของเมืองไม่ได้อยู่แค่การที่มีประชากรเพิ่มขึ้น หนาแน่น และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเท่านั้นหากแต่มีความน่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ เรื่องการใช้ที่ดิน อันหมายถึงการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งสามารถจำแนกได้ 9 ประเภท คือ สถาบัน/มหาวิทยาลัย พาณิชยกรรม สาธารณูปโภค ที่พักอาศัยหนาแน่นมาก ที่พักอาศัยหนาแน่นปานกลาง ที่พักอาศัยหนาแน่นน้อย อุตสาหกรรม/คลังสินค้าที่พักผ่อนและที่โล่ง (บุญภาค ติวกุล, 2546: 37) ซึ่ง การเจริญเติบโตของเมืองมีผลกระทบตอสังคมเช่นเดียวกัน ในบทความ Urban Morphology ของ Daniel and Hopkinson (1990: 117-122) ได้อธิบายองค์ประกอบของเมืองไว้อย่างน่าสนใจ โดยผู้เขียนเลือกตัวแบบ Concentric zone model ของ E.W. Burgess มาใช้ในการอธิบาย โดยตัวแบบดังกล่าวได้นำเสนอการแบ่งพื้นที่ออกเป็น สถานที่ทำงาน ห้างสรรพสินค้า สถานที่ทำงานสำหรับแรงงานที่เดินทางไปกลับพื้นที่สำหรับข้าราชการ พนักงานที่ไม่ต้องใช้แรงงาน เสมียน เป็นต้น (white collar working) และพื้นที่สำหรับผู้ที่มิฐานะดีอาศัยในชานเมืองมีลักษณะเป็นวงกลม เมืองศูนย์กลาง คือ ธุรกิจการค้าซึ่งสามารถสรุปได้ว่ากลุ่มที่มีสถานะไม่ดี (lower-status group) ควรพักอาศัยใกล้ศูนย์กลางเมือง สำหรับกลุ่มที่มีสถานะดี (high-status group) ควร

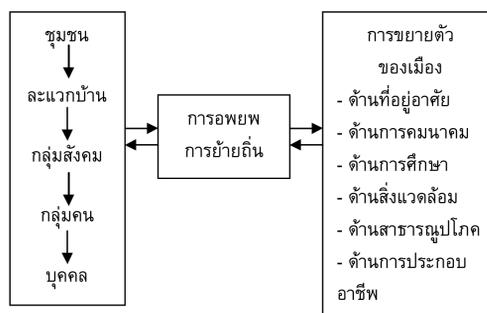
พักอาศัยอยู่รอบนอกเมือง ซึ่งตัวแบบดังกล่าวให้ความสำคัญกับความหลากหลาย การกระจายของบ้าน ขนาด ขอบเขต และวงจรชีวิตของครอบครัว จากข้อมูลเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้น้อยส่วนใหญ่จะอยู่กันอย่างหนาแน่นในที่อยู่ที่มีคุณภาพต่ำ มีขนาดเล็ก ขาดระบบสาธารณสุขโรค ซึ่งที่อยู่อาศัยประเภทนี้จะอยู่ใกล้ตลาดหรือโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งเป็นแหล่งงานของพวกเขาจะได้เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางน้อยที่สุดทำให้เกิดแหล่งสลัมทั่วไปในย่านศูนย์กลางการค้าหรือกระจายอยู่ในพื้นที่รัฐ (บุญนาถ ติวกุล, 2546: 39) รวมถึงอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์การเปลี่ยนแปลงกฎทางการค้า การแข่งขันของตลาดที่เพิ่มมากขึ้น ความเป็นเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว (Nova Scotia, 2003: 3) ทำให้การกระจายความเจริญไปยังส่วนต่างๆ เป็นแบบไม่เท่าเทียม รวมถึงคุณภาพชีวิตของคนในเมืองที่ต่ำลง เนื่องจากปัญหาที่อยู่อาศัย การจราจรเป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น “กรุงเทพมหานคร” ที่ประสบปัญหาในเรื่องของการเพิ่มขนาดประชากรภาวะโภชนาการเกินและจำนวนผู้ป่วยจากโรคติดต่อที่ควบคุมได้เพิ่มขึ้น ภาวะโลกร้อน การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาเรื่องการศึกษา การจราจร ฯลฯ จะเห็นได้ว่าบริบททางสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันของชุมชนและเมืองส่งผลให้แนวทางการพัฒนาทั้งชุมชนและเมืองมีความแตกต่างกันไปด้วยเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการพัฒนา ก่อนทำการพัฒนาสิ่งที่สำคัญคือ พื้นที่ ซึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคม/ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของสภาพแวดล้อมทางกายภาพแบบต่างๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549: 188) และการแสดงให้เห็นถึงภาพของการพึ่งพิง เช่น ถ้าเมืองใดก็ตามที่มีการเติบโตก็จะมีลักษณะของการเป็นเมืองศูนย์กลาง ส่วนเมืองรอบๆ จะมีลักษณะเป็นเมืองชายขอบ (Peripheral or Satellite) ในการพึ่งพิงมีผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อการพัฒนา

เศรษฐกิจของเมืองที่มีขนาดเล็กกว่าและหากมองในแง่ของการกระจายรายได้ก็จะส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการกระจายรายได้ ความยุติธรรมทางสังคมในการกระจายทรัพยากรต่างๆ สู่ประชาชน

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและเมือง

จากทฤษฎีและตัวแบบ Concentric zone model ของ E.W. Burgess แนวคิดทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากร ที่ผู้เขียนนำมาอธิบายถึงชุมชนและเมืองข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาของชุมชนและเมืองที่ต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันของชุมชนและเมืองในทัศนะของผู้เขียนคือ “ไม่ว่าจะเป็นชุมชนหรือเมืองย่อมต้องการการพัฒนา” ในมิติของการพัฒนาก่อให้เกิดแง่มุมที่น่าสนใจว่า ในการพัฒนาย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีทั้งทางบวกและทางลบ เช่น เมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีให้เกิดการผลิตที่รวดเร็วขึ้น ย่อมส่งผลในอีกด้านหนึ่งที่ว่า “เทคโนโลยีทำลายตัวตนและจิตวิญญาณของมนุษย์ลง” (Max Weber อ้างถึงใน พีระพงษ์ กิติโกภาวัฒน์, 2551) หรือ การเจริญเติบโต การพัฒนาของชุมชนและเมืองมีบรรยากาศของการแข่งขัน ช่วงชิงในการจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบและใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้นซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้นำมาสู่ข้อถกเถียงในประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนา และเกิดวาทกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืน สิ่งที่แสดงให้เห็นได้ชัดคือ ความไปด้วยกันไม่ได้ของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาที่ไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างขาดความรับผิดชอบ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543: 282) ในการขับเคลื่อนสู่ความยั่งยืนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญกว่าการพัฒนาให้เกิดความเจริญเติบโตเพียงอย่างเดียว คำถามต่อมาคือ จะทำอย่างไรให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน และควรมีใครบ้างเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและเมืองให้ยั่งยืน

และที่สำคัญในทุกๆ สังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและรูปแบบการดำรงชีวิต (Anderson, 2006: 39) จะทำอย่างไรให้เกิดการรวมกลุ่มและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาชุมชนและเมืองร่วมกัน ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อให้เกิดการผสมผสานและร่วมมือกันพัฒนา และที่สำคัญตลอดระยะเวลาของการพัฒนาที่ผ่านมา รัฐบาลได้พยายามกำหนดแนวนโยบายที่เน้นการพัฒนาให้เกิดการกระจายความเจริญอย่างเท่าเทียมกันทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญทางการคลังของรัฐบาลที่ว่า “การกระจายทรัพยากรอันเกิดจากการทำงานของระบบเศรษฐกิจนั้นจะต้องเป็นการกระจายอย่างยุติธรรม” ในอดีตสังคมไทยมีพื้นฐานเศรษฐกิจคือการค้าเกษตรเป็นกิจกรรมหลักของประเทศ ในแต่ละภูมิภาคของประเทศมีขีดความสามารถด้านการผลิตการเกษตรไม่แตกต่างกันมาก ผลตามมาก็คืออัตราการออมและการสะสมทุนในแต่ละภูมิภาคใกล้เคียงกัน (ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์, 2545: 183) แต่ในปัจจุบันด้วยความเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งชุมชนและเมือง ซึ่งทั้งชุมชนและเมืองมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ “เมื่อมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์ย่อมที่จะดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยและอยู่ร่วมกับผู้อื่น” การตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นของมนุษย์ จากชุมชนสู่เมืองอันเกิดจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม ความไม่สะดวกสบายในชุมชน และการประกอบอาชีพซึ่งในงานวิจัยของ ทิพย์สุคนธ์ ประดับพงศ์ (2535 อ้างถึงใน วันดี ชาติเดวาร์, 2548: 33) เรื่อง ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการย้ายถิ่นเข้า สู่กรุงเทพมหานคร และจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร ได้ค้นพบตัวแปรที่สำคัญ คือ รายได้ ที่ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นและทำให้เมืองมีการขยายตัวในด้านสาธารณูปโภคและอื่นๆ เมืองจึงมีลักษณะของการผลิตซ้ำทุนนิยม (reproduction) ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและเมือง

ที่มา: ปรับจาก วันดี ชาติเดวาร์, 2548: 28.

ในมุมมองกลับกันสิ่งที่เปลี่ยนแปลงในชุมชน เช่น การปล่อยให้หมีแต่เด็กและผู้สูงอายุอยู่เพียงลำพัง ครอบครัวมีความสัมพันธ์และความเหนียวแน่นลดลง เนื่องจากวัยหนุ่มสาวมีการเคลื่อนย้ายแรงงานสู่เมืองมากขึ้น ดังนั้นสิ่งที่ทำให้ชุมชนยังคงอยู่ นั่นคือ ชุมชนต้องมีการปรับตัวในงานวิจัยของอดิศร เสมอแย้ม (2540 อ้างถึงใน วันดี ชาติเดวาร์, 2548: 31) เรื่อง กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนชานนาเป็นชุมชนชานเมือง: กรุงเทพมหานคร ได้ค้นพบสิ่งที่น่าสนใจว่า ชานนาต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่ด้วยการสร้างเอกลักษณ์ของตนเองขึ้นเป็นแบบแผนชีวิตที่อยู่กึ่งกลางระหว่างเมืองกับชนบท เรียกว่า “แบบแผนชีวิตชานเมือง” อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตของชุมชนที่จะเป็นไปอย่างยั่งยืนได้ชุมชนจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเองทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างพื้นที่ในการดำเนินการและการมีวิสัยทัศน์ของตนเอง (Pierson, 2001: 184) สิ่งที่ทำทนายคือ การสร้างอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรในชุมชนและการสร้างความไว้วางใจของกันและกัน โดยการหาผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) ผู้กระตุ้นและสร้างการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ (Biddle, 1965: 81) และทำให้เกิดการยอมรับความเป็นตัวตนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของทฤษฎีสองระบบ ที่ว่า

“ในประเทศกำลังพัฒนามีเศรษฐกิจสองภาค คือ เศรษฐกิจทุนนิยมและเศรษฐกิจพื้นเมืองชนบท ในการมองเศรษฐกิจชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาของตนเอง มีกลไกของตนเองไม่ใช่แค่การเชื่อมโยงด้วยกลไก สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวและปฏิสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่งด้วยกันเองเท่านั้น แต่ทั้งสองระบบอยู่ในเวลาและสถานที่เดียวกันด้วย” (จักรทิพย์ นาถสุภา, 2541: 33-34)

หากกล่าวถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในระดับชุมชนสำหรับการพัฒนา ผู้เขียนมีทัศนะว่าควรเริ่มตั้งแต่ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ อบต. อบจ. เทศบาล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา กรมพัฒนาชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องระดับกระทรวง กรมต่างๆ และภาคประชาสังคม ซึ่งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเป็นหน่วยงานของรัฐรูปแบบใหม่ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2553 โดยเป็นการรวมสองหน่วยงาน คือ สำนักงานกองทุนพัฒนาชนบท (สังกัดสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) และสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (สังกัดคณะแห่งชาติ) โดยมีเหตุผลในการจัดตั้งเพื่อสนับสนุนและให้การช่วยเหลือแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การเพิ่มรายได้ การพัฒนาที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนทั้ง ในเมืองและชนบท (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2553: 2) ที่มีกิจกรรมและโครงการต่างๆ อาทิ โครงการบ้านมั่นคง โครงการสวัสดิการชุมชน การแก้ปัญหาที่ดินและบ้านมั่นคงชนบท แผนชุมชน สินเชื่อเพื่อการพัฒนา ฯลฯ และจากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงแนวทางนโยบายของการพัฒนาชุมชนให้มีแนวทางการขับเคลื่อนไปสู่ความยั่งยืน ด้วยหลักการที่สำคัญที่ว่า

“การวางแผนชุมชน” ในทางนโยบายการวางแผนเป็นสิ่งสำคัญและทำให้ระบบการพัฒนาเป็นไปอย่างมีระบบ เกิดการปรึกษาหารือร่วมกัน ซึ่งในการปรึกษาหารือร่วมกันนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสื่อสารที่ดี และ “การใช้ภาษาที่เหมาะสม” เพราะชุมชนไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งที่สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น แต่ชุมชนคือสิ่งที่สืบทอดกันมาและเป็นตัวตนของเรา (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552: 15) ดังนั้นการขับเคลื่อนสู่ การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แท้จริงจุดเริ่มต้นจึงมาจากจิตใจ ไม่ใช่การเจริญเติบโตทางวัตถุ เพราะหากขาดซึ่งศรัทธา และจิตใจที่มั่นคงแล้วการพัฒนาต่างๆ ก็จะไม่มีความต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องควรมีการพัฒนาในด้านต่างๆ อาทิ 1) การส่งเสริมสุขภาพชุมชน 2) ความปลอดภัยและความมั่นคงของชุมชน 3) การจัดการศึกษา/การฝึกอบรม 4) การเปิดพื้นที่สาธารณะ 5) การรักษามรดกและวัฒนธรรม 6) การสนับสนุนความสามารถของชุมชน 7) การวางแผนโครงสร้างทางสังคม 8) การสนับสนุนชุมชนและองค์กรอาสาสมัคร เป็นต้น

สำหรับการพัฒนาเมืองมีฐานคิดที่สำคัญ อาทิ แนวคิดกลุ่ม Weberian เป็นกลุ่มนักคิดที่ให้ความสนใจต่อกระบวนการเป็นเมือง การเริ่มต้นของเมือง การก้าวไปสู่ความเป็นนคร โดยมีปัจจัยตัวเร่งให้เกิดชุมชนเมือง คือ การเป็นอุตสาหกรรมและระดับพัฒนาเศรษฐกิจ ที่ว่า “ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมจะก่อให้เกิดการขยายตัวเป็นอย่างมากในกระบวนการเป็นเมืองโดยเฉพาะในยุโรป เมืองได้กลายเป็นศูนย์กลางการผลิต การค้าและอุตสาหกรรมของประเทศในการที่จะทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) ในสังคม” (ประกอบ ริมดูลิต, 2529: 12) ในขณะที่นโยบายการพัฒนาเมืองและชนบทของประเทศไทยมีการใช้ทฤษฎีกฎอันดับขนาดเมือง และทฤษฎีแหล่งกลางชุมชน

การพัฒนาเมืองหลักเป็นนโยบายเร่งสร้างฐานะ เศรษฐกิจและอุตสาหกรรม เพื่อเป็นแหล่งงานให้กับ ประชาชนเป็นการยับยั้งการอพยพของประชากร เข้าสู่กรุงเทพมหานคร แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ได้เพิ่มเมืองศูนย์กลาง ความเจริญในภูมิภาคเป็น 24 เมือง มีการประสาน ระบบโครงข่ายบริการพื้นฐานควบคู่ไปกับมาตรการ ทางผังเมืองและการใช้ที่ดิน ในขณะที่มีการเจริญ เติบโตมากผลกระทบทางลบคือสภาพแวดล้อม ของเมืองที่ทรุดโทรมลง พื้นที่สีเขียวลดลง ผู้เขียน มีความเห็นว่านโยบายในการพัฒนาเมืองเพื่อ ก้าวสู่ความยั่งยืนควรมีกรอบการพัฒนา ดังนี้

1) การวางแผนการใช้ที่ดิน/พื้นที่/ที่ทำงาน พื้นที่เหล่านี้ในทัศนะของ มิเชล ฟูก็อด (Michel Foucault) คือ สถานที่ก่อสร้าง/ที่ตั้ง/ ที่ทำงานของอำนาจและเป็นพื้นที่ที่อำนาจและ ความรู้บรรจบกัน โดยงานเขียนของมิเชล ฟูก็อด ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาอำนาจในรูปของการจัดวาง จัดระบบ ระเบียบของพื้นที่ และความสัมพันธ์พื้นฐาน ของพื้นที่ ซึ่งได้สรุปว่า “พื้นที่คือรากฐานของการ ทำงานของอำนาจทุกชนิด” เนื่องจากทันทีที่ความรู้ สามารถถูกวิเคราะห์เชิงพื้นที่ อาณาเขต การ สร้าง การแทนที่/สวรมรอย การเปลี่ยนรูป เราก็จะ สามารถเห็นกระบวนการที่ทำให้ความรู้กลายเป็น อำนาจและกระบวนการที่ทำให้ผลลัพธ์ของอำนาจ แพร่กระจายไปในวงกว้างได้ (Foucault, 1980: 69 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543: 196) ดังนั้นในเชิงการใช้ที่ดินและพื้นที่จึงควรมีการ จัดสรรให้เหมาะสมกับอาคาร ย่านพาณิชยกรรม สถานที่ สาธารณะ ที่ว่างและสวนสาธารณะ ถนนและเส้น ทางจราจร ซึ่งเป็นองค์ประกอบเมืองที่ต้องจัด ระเบียบโดยคำนึงถึงรูปทรง (shape) ขนาด (scale) สัดส่วน (proportion) สี (colour) ผิวสัมผัส (texture) ให้เกิดเอกภาพ (unity) (บุญนาค ตีวกุล, 2546: 56) ยกตัวอย่าง เช่น ประเทศสิงคโปร์ที่มีการวางแผน โดยมีบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักวางแผนเมือง วิศวกรสิ่งแวดล้อม ร่วมกันรักษาคุณภาพของสิ่ง

แวดล้อมในขณะที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ของอุตสาหกรรมและเมือง (Ling, 1995: 15) ซึ่ง เป็นการแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาเมืองสู่ความ ยั่งยืนและการพัฒนาเมืองแห่งเหตุผล (raison d' e'tre) โดยบทบาทของรัฐบาลที่สำคัญคือการ จัดทำนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติที่เกี่ยว กับการจัดส่งน้ำและพลังงาน การจัดทรัพยากรที่ สำคัญ อาทิ แร่ธาตุและนักท่องเที่ยวการจัดพื้นที่สิ่ง ก่อสร้างและการลงทุน การสนับสนุนโครงสร้างพื้น ฐาน ถนนและการขนส่งสาธารณะ การรักษาความ สะอาดของน้ำและอากาศ การยกระดับคุณภาพชีวิต วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (Ser, 1998: 10-11)

2) การออกแบบอาคารหรือสิ่งก่อสร้าง และวัสดุก่อสร้างที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ ตัวอย่างเช่น เมืองระนองที่มีทั้งภูเขา ป่า น้ำตก มหาสมุทร วางอยู่ใกล้ตัวเมือง จะต้องรักษาลักษณะ พิเศษนี้ไว้ไม่ทำลายพืชคลุมไหล่เขา แล้วปลูกหญ้า ญี่ปุ่น เป็นต้น (บุญนาค ตีวกุล, 2546: 100) อย่างไร ก็ตามในการออกแบบอาคารหรือสิ่งก่อสร้างควร มีทั้งมาตรการการควบคุมควบคู่ไปกับการพัฒนา และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ทรัพย์สินต่างๆ และการดึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายเข้ามามีส่วน ร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาร่วมกัน อาทิ กรมควบคุมมลพิษ เครือข่ายองค์กรสิ่งแวดล้อม ผังเมือง ฯลฯ

3) การสร้างพื้นที่สีเขียว ตัวอย่างเมือง ที่มีสิ่งแวดล้อมสีเขียว เช่น นครแคนเบอร์รา พื้นที่ 2,356 ตารางกิโลเมตร ประเทศออสเตรเลีย เป็น เมืองที่มีทัศนียภาพงดงามตามธรรมชาติ ประกอบด้วยที่ราบ ทุ่งหญ้า เนินเขา ทะเลสาบ และเทือกเขา ป่าไม้ เมืองนี้ได้รับการวางผังเมืองได้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อม แม้จะมีการก่อสร้างตึกทันสมัยมาก ขึ้นแต่ทุกรัฐบาลให้ความสำคัญกับสภาพธรรมชาติ ของเมือง (บุญนาค ตีวกุล, 2546: 103) สำหรับใน ประเทศไทย กรุงเทพมหานครได้เพิ่มพื้นที่สวน สาธารณะ สวนในเมือง สวนในชุมชน สวนป่า

สวนหย่อมโดยภาครัฐบาลร่วมกับภาคประชาชน ดำเนินการในโครงการต่างๆ อาทิ โครงการ 5 ธันวาคมหาราช โครงการถนนตัวอย่าง โครงการแมกไม้ มิ่งเมือง วันต้นไม้ประจำปี วันรักต้นไม้ ฯลฯ

ทั้ง 3 แนวทางข้างต้นเป็นเพียงข้อเสนอแนะที่ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นการพัฒนาที่ต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากเราไม่สามารถหยุดการเจริญเติบโตของเมืองได้ แต่เราสามารถควบคุมและสร้างสรรค์พื้นที่สีเขียวเพื่อลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นการจัดการเชิงพื้นที่เพื่อควบคุมการเกิดอาชญากรรมต่างๆ และจัดสรรพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภูชัย สัมพันธ์ (2538 อ้างถึงใน เมธาสิทธิ์ จันทร์ลอย, 2551: 37) ที่ทำการศึกษารอบองค์ประกอบความน่าอยู่ของเมือง กรณีศึกษา ผังเมืองยะลา ซึ่งเมืองประกอบของเมืองน่าอยู่ คือ 1) มีอากาศธรรมชาติภายในตัวเมืองที่สวยงาม ร่มรื่น บ้านเมืองสะอาดและมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 2) ระบบผังเมืองที่มีรูปแบบชัดเจน 3) มีสาธารณูปโภคที่ดี

อย่างไรก็ตามการพัฒนาชุมชนและเมืองจะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้นต้องอาศัยความรู้สึกที่ร้อยเรียงกันของคนในประเทศถึงความเป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน (Sense of belonging) และการเสริมพลังอำนาจ (empowerment) โดยการเสริมพลัง หมายถึง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การเลือก การตัดสินใจและการลงมือทำได้เองหรือการได้รับการสนับสนุนให้เขาได้ทำในกิจกรรมที่สมควรทำได้สำเร็จ ด้วยเงินและศักยภาพของเขาเอง (Ruth Alsop, 2006: 9-19) และการมีส่วนร่วมเป็นได้ทั้งเรื่องของประสิทธิภาพ (efficiency) และการเสริมสร้างพลังประชาชนจะทำให้ประชาชนมีจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของร่วมกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน (accountability) Blanchard, Carlos, and Randolph (1999:6) ได้กล่าวว่า สารสำคัญของกา

รับผิดชอบในการตัดสินใจดำเนินการที่สำคัญ โดยองค์ประกอบที่สำคัญของการเสริมพลังคือ การเสริมสร้างหรือการปลดปล่อย (release) ความรู้ ประสบการณ์ และพลังแรงจูงใจที่เก็บซ่อนตัวอยู่ในบุคคลที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนและเมือง แนวทางในการเสริมพลังจะต้องเป็นการดึงกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งกลุ่มภาครัฐบาล กลุ่มภาคเอกชน และกลุ่มภาคประชาสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (inform) การสนทนาปรึกษาหารือกัน (consult) การเข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมด้วยตั้งแต่ศึกษา วางแผนวางโครงการ ปฏิบัติการตามโครงการ และการประเมินผล (involve) การร่วมมือ ลงแรง (collaboration) และจะส่งผลให้เกิดการเสริมพลังในการทำงานร่วมกัน (empowerment) กระบวนการต่างๆ เหล่านี้จะต้องเป็นการทำงานแบบค่อยเป็นค่อยไป (gradualness) และการให้ความสำคัญกับคนเป็นหลัก (man-center development) ในการพัฒนาสู่ความยั่งยืน แสดงรายละเอียดดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ตามแนวทางเสริมพลัง

บทสรุป

ชุมชนและเมืองเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นจากแนวคิดที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันจึงเกิดเป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม พื้นที่ที่มีความหลากหลายทางกายภาพและความอุดมสมบูรณ์ พัฒนาการเกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากภายนอก หลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์นำมาสู่การค้าขาย และตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยและเกิดสิ่งที่เรียกว่า

“อารยธรรม” ดังนั้นการกำหนดแนวทางการพัฒนา คือ การวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในเขตชุมชนและเมืองให้เข้าใจต้องแท้ เนื่องจากชุมชนและเมืองมีลักษณะสภาพแวดล้อม และบริบทต่างๆ ที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งสรุปแนวทางการพัฒนาได้ดังนี้

1) แนวทางการพัฒนาชุมชน คือ การสร้างอำนาจในการกระจายทรัพยากรในชุมชน และการสร้างความไว้วางใจของกันและกัน กระตุ้น และสร้างการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ และทำให้เกิดการยอมรับความเป็นตัวตนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของทฤษฎีสองระบบ

2) แนวทางการพัฒนาเมือง คือ การวางแผนการใช้ที่ดิน/พื้นที่ที่ทำงาน เพื่อจำกัด การขยายตัวของประชากรและนำพื้นที่ไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ การออกแบบอาคารหรือสิ่งก่อสร้างและวัสดุก่อสร้างที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และการสร้างพื้นที่สีเขียว เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเมือง โดยหลักการพัฒนาชุมชนและเมืองมีองค์ประกอบร่วมกัน 2 ประการ 1) ความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน 2) การเสริมพลังจากทุกภาคส่วนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เนื่องจากกรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือการที่ประชาชนอยู่ร่วมกับความเจริญเติบโต และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กัน เพื่อประสานประโยชน์ร่วมกันในสังคมแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กฤษ เพิ่มทันจิตต์. (2536). *ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเป็นเมือง*. กรุงเทพฯ: ธีเอ ทีพี พับลิชชิง.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (2541). *ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง แอนด์พับลิชชิง.
- ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์ และศิริณา ปาเฉย. (2545). การกระจายความเจริญระหว่างภูมิภาคในประเทศไทย ยั่งยืนหรือไม่เท่าเทียมกัน. *ความรู้คู่สังคม: รวมผลงานวิจัยของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์ และพัชรินทร์ สิริสุนทร (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เอ.ลิฟวิ่ง จำกัด: 178-203.
- ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์และอดิสร ศักดิ์สูง. (ตุลาคม 2543-มีนาคม 2544). “ชุมชนศึกษา: การศึกษาว่าด้วยคำ ความคิด ความหมาย และความเป็น ชุมชน”. *วารสารปริชาต*. 13, 2 (ตุลาคม-มีนาคม): 6-11.
- ณัฐพงษ์ คันทรส. (2553). *กระบวนการประชาสังคมกับการทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลพลาอำเภอยางใหม่ จังหวัดเชียงใหม่*. เอกสารรวมบทคัดย่อการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ครั้งที่ 11 (2553) “การเมือง” ของ “รัฐ” และ “ท้องถิ่น” ไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ 25 -26 พฤศจิกายน 2553. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: 109.

- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2553). *ความเข้มแข็งของชุมชนสู่การพัฒนาในระดับภูมิภาค*. เอกสารรวมบทคัดย่อการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ครั้งที่ 11 (2553) “การเมือง” ของ “รัฐ” และ “ท้องถิ่น” ไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ 25 -26 พฤศจิกายน 2553. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: 111.
- บุญภาค ตีวกุล. (2546). *เมืองและสิ่งแวดล้อม*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประกอบ ริมดุสิต. (2529). *ผลกระทบของการพัฒนาเมืองหลักในภูมิภาคที่มีต่อความเป็นเอกนครของกรุงเทพมหานคร: บทวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง*. (วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน. (2546). *เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสทุนนิยม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด.
- พีระพงษ์ กิตติเวชโกววัฒน์. (2551). *เทคโนโลยีกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม: พัฒนาการของเทคโนโลยีหลังยุคอุตสาหกรรม*. ม.ป.ท.
- ไพโรจน์ ภัทรนรากุล. (2550). “การจัดการภาครัฐกับการเสริมพลังประชาชน”. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*. (ปีที่ 5 ฉบับพิเศษ พฤษภาคม-สิงหาคม): 87-122.
- เมธาสิทธิ์ จันทร์ลอย. (2551). *การรับรู้ความเป็นเมืองนำอยู่ของคนในชุมชน กรณีศึกษาตำบลสุเทพอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วันดี ธาดาเสวรี. (2548). *กระบวนการกลายเป็นเมืองกับความเป็นชุมชนชนบท: กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางหลวงอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยจันทรเกษม.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2553). *จดหมายเหตุ 10 ปี พอช*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. (2552). *พลังชุมชนกับมหาวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: หจก. ขอนแก่นการพิมพ์.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2538). *พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมประเทศไทย: แง่คิดเกี่ยวกับพลวัตทางการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดียสแควร์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *มหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน (5) ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนเรียนรู้แบบพอเพียง*. ค้นวันที่ 8 ธันวาคม 2553 จาก http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task=view&id=32&Itemid=2.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). *โอกาสของท้องถิ่นกับวาระการแก้ไขปัญหาวิกฤตของชาติ*. กรุงเทพฯ: บริษัท ที คิว พี จำกัด.
- Anderson, Jame E. (2006). *Public policy-making*. London: Nelson.
- Biddle, William Wishart. (1995). *The community development process: the rediscovery of local initiative*. New York, Holt: Rinethart and Winston.
- Blanchard, Ken, John P. Carlos, and Alan Randolph. (1999). *The 3 Keys to Empowerment: Release the Power within People for Astonishing Results*. San Francisco: Berrett-Koehler.

- Body-Gendrot, Sophie. (2000). *The Social Control of Cities?: A Comparative Perspective*. USA: Blackwell.
- Daniel, Peter and Hopkinson, Michael. (1990). *The Geography of Settlement*. (second edition). Hong Kong: Oliver & Boyd.
- Ling, Doi GHiok. (1995). *Environment and the city*. Singapore: The Institute of Policy Studies.
- Nova Scotia. (2003). *A discussion paper on community development*. n.p.
- Pierson, John. (2001). *Rebuilding Community: Policy and Practice in Urban Regeneration*. New York: Oalgrave.
- Ruth Alsop, Mette Frost and Jeremy Holland. (2006). *Empowerment in practice from analysis to implementation*. The World Bank Washington DC.
- Ser, Toh Thian. (1998). *Megacities, Labour Communications*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.